

גר עמלקי

ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר: (שמות יז, טז)

אין מקבלין גרים מעמלק

כתוב במכילתא דרבי ישמעאל (בשלח - מסכתא דעמלק פרשה ב) ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' וגו', ר' אלעזר המודעי אומר נשבע הקדוש ברוך הוא בכסא הכבוד שלו אם אניח נין ונכד של עמלק תחת מפרס כל השמים שלא יאמרו גמל זה של עמלק אם אניח נין ונכד לעמלק. ר' אליעזר אומר נשבע המקום בכסא הכבוד שלו שאם יבא אחד מכל אומות העולם להתגייר שיקבלוהו, ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו שנאמר (שמואל ב' א, יג) ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה, ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי, נזכר דוד באותה שעה מה שנאמר למשה רבינו אם יבא אחד מכל האומות שבעולם להתגייר שיקבלוהו ומביתו של עמלק שלא יקבלוהו, מיד ויאמר אליו דוד דמך על ראשך כי פיך ענה בך לכך נאמר מדור דור.

בני בניו של המן למדו תורה

הק' המפרשים (עי' ביאור הגרי"פ על סה"מ לרס"ג ל"ת רסג בשם ספר מגלת ספר על הסמ"ג לאוין קט"ו) מדאמרינן (גיטין נז, ב) שמבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, הרי דאע"ג שהיו מזרע עמלק נתגיירו וקבלו אותם ולמדו תורה. ותי' דמה שאמרו במכילתא דמעמלק אין מקבלין גרים, היינו רק לומר שאין מקבלין אותן להתירן בקהל לישראל, אבל אין הכי נמי שמקבלין אותו להיות כישראל לכל דבר. ותמה עליו הגרי"פ שהרי במכילתא מסיים דלכך הרגו דוד וע"כ משום דאינו גר, ומזה מביא במכילתא ראייה דאין מקבלין גרים מעמלק, וע"כ מבואר מזה דהדברים כפשטן דמכל האומות מקבלין גרים ומעמלק אין מקבלין ואין גירות כלום לשום דבר כלל.

בספר מקור חסד (על ספר חסידים תתריט) מדייק מבעל הטורים (שמות כח, ז) עה"פ אל שני קצותיו, שכתב שבני עלי היו מבזין הכהונה, שנאמר בה אל שני, לכך נענשו ונהרגו, אבל נעמן היה מכבדה שביקש אדמה לעשות מזבח (שם שם יז) נתקרב תחת כנפי השכינה ומבני בניו למדו תורה ברבים (עי' גיטין נז, ב), משמע שהיה גורס מבני בניו של נעמן למדו תורה ולא בני בניו של המן. וכתב המקו"ח (דרך צחות) שזכה לקיים מצות מזה תמחה את זכר עמלק.

בא סנחריב ובלבל האומות

בשו"ת צ"א (יג, יא) מביא מספר עיני כל חי להגר"ח פלאגי ז"ל על אגדות חז"ל למסכת סנהדרין (שם) שכותב לתרץ קושית העיון יעקב שזה סותר להמכילתא, שה"ט שקיבלום לגירות משום שבא סנחריב ובלבל את כל האומות, וכל דפריש מרובא פריש, ושוב הופיע רוה"ק באנשי כנה"ג ונתגלה להם בנבואה, דבא מבני בניו של המן אך תחילת הקבלת הגירות היה בסתום חכמה, ומוסיף הצ"א דלכך מיהת לא ריחקום כשנתגלה להם בנבואה האמת, מפני שהיה זה בבחינה של לא בשמים היא ואין משגיחין בבת קול, ודו"ק.

האם הגירות חל בדיעבד

החיד"א (עין זוכר מע' ג) מביא בשם ספר מנות הלוי עה"פ "ישנו עם אחד", שהמכילתא רק קאמא שלא יקבלו ולא קאמר שלא התגיירו, ושפיר אמרינן שבני בניו של המן למדו תורה דמ"מ דינם כגרים, דקי"ל (יבמות כד, ב) אחד גירי אריות וכ' כולם גרים, וכתבו התוס' שאע"פ שלא קבלו גרים בימי דוד ושלמה מ"מ מצינו שניתוסף ק"נ אלף גרים בישראל, היינו דמעצמן התגיירו כדאשכחן גבי מרדכי ואסתר ורבים מעמי הארץ מתייהדים. והשיג עליו בספר מגילת ספר על הסמ"ג א"כ אמאי הרג דוד לאותו בן גר עמלקי אולי התגייר מעצמו, עד הק' הא קי"ל (יבמות מז, א) דאם נתגייר בינו לבין עצמו אינו גר.

ותי' החיד"א על פי מש"כ הרמב"ם (איסורי ביאה יג, טו) וז"ל לפיכך לא קבלו בית דין גרים כל ימי דוד ושלמה, בימי דוד שמא מן הפחד חזרו, ובימי שלמה שמא בשביל המלכות והטובה והגדולה שהיו בה ישראל חזרו, שכל החוזר מן העכו"ם בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגירי הצדק, ואעפ"כ היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות, והיו ב"ד הגדול חוששין להם לא דוחין אותן אחר שטבלו מכ"מ ולא מקרבין אותן עד שתראה אחריתם. א"כ י"ל שזה כוונת המנות הלוי דאולי התגיירו בפני הדיוטות, ולפי"ז יש ליישב קושיא הראשונה נמי דכיון דב"ד של מומחין לא גיירוהו א"כ דוד מיחה שלא לקבל גירותו, ואה"נ אם רוצים יכולים להעלים עין כמש"כ הרמב"ם והיה נראה בעיני דוד למחות בגירותו.

וזה חידוש נפלא שאפשר לבטל הגירות, שאע"פ שלא היה בפני מומחין הרי לא צריך מומחין, ומה שכתב הרמב"ם שלא קרבם היינו אולי באמת לא היה הגרות בכנות, אבל מהכ"ת שצריך "הסכמת" הב"ד, וצ"ע.

ובספר גליוני הש"ס להגר"י אנגיל (גיטין שם) תי' דמשכחת באשה מזרע עמלק שנישאת לעכו"ם שאינו מזרע עמלק וילדה לו בן, דהבן ההוא איננו מתייחס לזרע עמלק דבעכו"ם הלך אחר הזכר כמבואר ביבמות (מח, ב) וא"כ הבן ההוא וכל יוצאי חלציו שפיר מקבלין אותן, והא דאמר מבני בניו לאו דוקא רק הכוונה יוצאי חלציו.

למה הרג דוד את גר העמלקי

בעיקר דברי המכילתא שמשמע שדוד הרגו משום שלא היה לו להתגייר והוי עמלקי, כבר תמהו המפרשים שמהפסוקים לא משמע כן אלא שהרגו משום שהרג שאול, וז"ל (שמואל ב פרק א, ה - טז) ויאמר דוד אל הנער המגיד לו איך ידעת כי מת שאול ויהונתן בנו: ויאמר הנער המגיד לו נקרא נקריתי בהר הגלבע והנה שאול נשען על חניתו והנה הרכב ובעלי הפרשים הדבקהו: ויפן אחריו ויראני ויקרא אלי ואמר הנני: ויאמר לי מי אתה ויאמר ואמר אליו עמלקי אנכי: ויאמר אלי עמד נא עלי ומתתני כי אחזני השבץ כי כל עוד נפשי בי: ואעמד עליו ואמתתהו כי ידעתי כי לא יחיה אחרי נפלו ואקח הנזר אשר על ראשו ואצעדה אשר על זרעו ואביאם אל אדני הנה: ויחזק דוד בבגדו ובבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו: ויספדו ויבכו ויצמו עד הערב על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב: ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי: ויאמר אליו דוד איך לא יראת לשלח ירך לשחת את משיח ה': ויקרא דוד לאחד מהנערים ויאמר גש פגע בו

ויכהו וימת: ויאמר אליו דוד דמיך דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר אנכי מתתי את משיח ה':

ותי' המרכבת המשנה (על המכילתא) ועוד אחרונים שבאמת דוד הרגו בגלל שהרג שאול, אלא שלא היו עדים ולכן לא היה לו האפשרות לעונשו, ונזכר שלא חל הגירות משום שהיה עמלקי, וממילא היה מותר להרגו ע"פ עצמו.

והעיר אאמו"ר שאם היה היתר לשאול להרוג את עצמו ואין בזה משום מאבד עצמו לדעת, וכבר ביאר המהרש"ל דסבר שאול שאם יפול חי בידי הערלים יתעללו בו ויענו אותו, ומסתמא בני ישראל לא יהיו יכולים לראות ולשמוע בצרת המלך ולא יעמדו על נפשם מלנקום נקמתו ולהצילו, ועי"ז יפלו כמה רבבות מישראל, והרי הוא כבר ידע כי נגזרה עליו הגזירה שלא ימלט מהם מכח נבואת שמואל, ועל זה אמר קרא פן יבואו הערלים ודקרוני, כלומר שבסוף ידקרוני וממיתים אותי ויתעללו בי קודם מיתה, פי' דכיון שנקט שאול לשון "ודקרוני" ולא סתם "והמיתוני", הרי ר"ל שימיתו אותי בדרך דקירות, אשר יש בזה התעללות הקודמת למיתה, ומחמת כן הרי בני ישראל לא יעמדו מנגד, אלא יבואו להציל את המלך ויפלו מהם כמה רבבות וכנ"ל, ולפקוח נפש של אחרים שפיר מותר לחבול בעצמו. ועוד הוסיף סברא אחרת ליישב עובדה דשאול המלך, דאפשר משום כבוד מלך משוח ה' שאין ראוי לו שימות בידי הערלים ויעשו בו מיתת עינוי ובזיון והוא חילול ה' בדת אמונתנו, א"כ מה היה החטא של גר העמלקי, שאם מותר לשאול להתאבד למה אסור לעוזרו.

ביטול מצות מחיית עמלק

מה שנוקטים שבדיעבד לא חל הגירות אין זה כ"כ פשוט דיעויין בספר עמק ברכה (מחיית עמלק) שנוקט שכל האיסור לקבלם כגרים הוא משום שמבטל מצות מחיית עמלק, א"כ בדיעבד בוודאי חל הגירות, דאלת"ה איך למדו בני בניו של המן תורה בבני ברק, והא דהרגו דוד היינו שלא האמינו שאביו באמת התגייר שבוודאי לא יקבלו. והא דקיבלו גרים מבני המן צ"ל שלא ידעו שהם מבני המן. אבל מה שטוען שהאיסור לקבלם הוא מטעם ביטול מצות מחיית עמלק אינו נראה כן מדברי הרמב"ם (דלקמן) שכתב שאם קיבלו על עצמם מס ועבדות לא הורגים אותם, וע"כ שאין כאן ביטול מצוה בזה שעושה שלא יהיה חיוב.

ב'נ נהרג על פי הודאתו

מה שחידש במרכבת המשנה שמותר להרוג נכרי ע"פ הודאתו מבואר בדברי ספר החינוך (מצוה כו) ומן החילוקין שבין ישראל לשאר האומות בענין המצוות המוטלות על הכל הוא, שישראל לא יתחייב לעולם בלא עדים והתראה, ושאר האומות אין צריכין להתראה, לפי שאין חילוק בהן בין שוגג למזיד. וכן יתחייבו גם כן בהודאת פיהם, מה שאין כן בישראל שצריך עדים. ועוד יש חילוק אחר, כי האומות בעוברם על כל אחת ממצוותם יתחייבו לעולם מיתה, וזהו אמרם זכרונם לברכה (סנהדרין נו, א) אזהרתן זו היא מיתתן.

אדם קרוב אצל עצמו

ועל' במנ"ח שדבר זה חידש החינוך מדעתו הרחבה ולא מצאתי בש"ס ולא ברמב"ם דב"נ נתחייב

בהודאת עצמו, אבל הם נכונים בטעמים דכיון דהא דאינו נאמן על עצמו מבואר בסנהדרין בסוגיא דפלוני רבעני דאדם קרוב אצל עצמו, א"כ הפסול מטעם קרוב, אבל בב"נ דנהרג בע"א ועפ"י קרוב א"כ למה לא יהיה נאמן על עצמו.

אמנם העיר המנ"ח דלדעת הראב"ד שפי' שם בסוגיא דעל עצמו אינו בגדר עדות, ע' רא"ש מכות ובטוח"מ סי' ל"ד דל"ש עדות שבטלה מקצתה רק בקרובים אבל לא על עצמו שאינו בגדר עדות, א"כ כיון דילפינן כאן בגמרא דעכ"פ צריך עד א"כ אפשר כיון דהוא אינו בגדר עדות על עצמו אפשר דאינו נהרג עפ"י עצמו כיון דאינו עד כלל לא מחמת קרוב.

ועי"ע באור שמח (מלכים ט, ט) שמרש"י (פסחים ג, ב ד"ה מי קא ספו כו') שכתב שביד ר' יהודה בן בתירא לא היה להרוג את הארמאה שאכל קרבן פסח, מוכח דנהרג עפ"י הודאת עצמו שהרי לא היו עדים אלא שהוא עצמו הודה לפני ריב"ב.

האם מותר לקבל עמלקי כגר תושב

כתב הרמב"ם (מלכים ו, א) אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצוה, שנאמר כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, אם השלימו וקבלו שבע מצות שנצטוו בני נח עליהן אין הורגין מהן נשמה והרי הן למס, שנאמר יהיו לך למס ועבדוך, קבלו עליהן המס ולא קבלו העבדות או שקבלו העבדות ולא קבלו המס, אין שומעין להם עד שיקבלו שניהם, והעבדות שיקבלו הוא שיהיו נבזים ושפלים למטה ולא ירימו ראש בישראל אלא יהיו כבושים תחת ידם, ולא יתמנו על ישראל לשום דבר שבעולם, והמס שיקבלו שיהיו מוכנים לעבודת המלך בגופם וממונם, כגון בנין החומות, וחזוק המצודות, ובנין ארמון המלך וכיוצא בו, שנאמר וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת המלוא ואת חומת ירושלים ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה, כל העם הנותר מן האמורי ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם אנשי המלחמה ועבדיו ושריו ושלישיו ושרי רכבו ופרשיו.

ממשיך הרמב"ם (הל' ד) ואם לא השלימו או שהשלימו ולא קבלו שבע מצות, עושין עמהם מלחמה והורגין כל הזכרים הגדולים, ובזזין כל ממונם וטפם, ואין הורגין אשה ולא קטן שנאמר והנשים והטף זה טף של זכרים, במה דברים אמורים במלחמת הרשות שהוא עם שאר האומות, אבל שבעה עממין ועמלק שלא השלימו אין מניחין מהם נשמה שנאמר כן תעשה לכל וגו' רק מערי העמים לא תחיה כל נשמה, וכן הוא אומר בעמלק תמחה את זכר עמלק, ומנין שאינו מדבר אלא באלו שלא השלימו שנאמר לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרים, מכלל ששלחו להם לשלום ולא קבלו. וכתב עליו הראב"ד שזה שבוש אלא שיכול לומר השלימו לקבל המצות.

ובשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תקח) הק' על הרמב"ם דתינח בז' אומות שיועיל השלמה שהרי בסוטה (לה, ב) דרשינן "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות" - הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותם, ומדאיצטריך קרא בשבעה אומות ממילא בעמלק דליכא קרא מנלן. ואין לומר דילפינן עמלק משבעה אומות, דשאני שבעה אומות דטעם שמחרימין אותם כדי שלא ילמדו לעשות, אבל עמלק שאינו בארץ ישראל וטעם מחייתו משום ויבוא עמלק וגו' מנלן דמהני השלמה ותשובה.

ותי' האב"נ דשאני ז' אומות שחוטאים בעצמם ועושים כל התועבות ונחייבו מיתה, וה"א שלא יועיל תשובה, כמו כל חייבי מיתות ב"ד שאין נפטרים מחיובם על ידי תשובה. אבל זרע עמלק שנענשין בעון אבותם, וכתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, אך שגלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא ששנאתם טמונה בלבם, פוק חזי מעשה המן האגגי, ובאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כתיב פוקד עון אבות על בנים, אבל אם עשו תשובה וקיבלו שבע מצוות, הא אין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, ושוב אין נענשים בעון אבותם.

איך מקבלים ג"ת מעמלק

ועל פי זה רצה ליישב מה דקשה על הרמב"ם מהמכילתא (הנ"ל) שנשבע הקדוש ברוך הוא בכסאו שאין מקבלין גרים מזרע עמלק, הנה שאף גרים גמורים אין מקבלים מזרע עמלק, כל שכן קבלת ז' מצוות לבד.

אך לפי האמור יש ליישב על פי מה שכתב בתנא דבי אליהו (פרק כ"ד) שצוה אליפז לעמלק בנו שידע שעולם הבא אינו מתוקן אלא לישראל, לך וסייע אותם בחפירות בארות וכדומה ותזכה עמהם, כיון ששמע רשומו של דבר נעשה שונא ורודף לישראל עד כאן. הנה שזהו שורש חטא עמלק שאינו רוצה בשום אופן להיות נכנע לישראל, ועל כן אף שמתגייר אין זה הוכחה שרוצה בהכנעה, שהרי נעשה ישראל בעצמו ואין צריך להיות נכנע וטפל, ואם יזדמן שיראה מעלה בישראל מה שאין בו ובע"כ יצטרך להיות נכנע יהיה שונא ורודף כעמלק אביו, ואין לנו הוכחה שאיננו בכלל אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אך בשעת כיבוש שאז צריך לקבל עליו מיסים ושיעבוד שיהיו נבזים ושפלים ולמטה ולא ירימו ראש בישראל, הנה שמתרצה להיות נכנע זה אינו אוחז מעשה אבותיו בידו.

שיטת הרמב"ם

אמנם ברמב"ם (סנהדרין יח, ו) מבואר בפשטות שהגר העמלקי היה גר גמור, וז"ל הגונב כלי שרת מן המקדש והמקלל בקוסם והבועל ארמית אין בית דין נזקקין להן, אלא הקנאין פוגעין בהן וכל שהורגן זכה וכו', גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים, וזה שהרג יהושע עכן ודוד לגר עמלקי בהודאת פיהם הוראת שעה היתה או דין מלכות היה, אבל הסנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש הוא המחכים למות שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות שמא כך זה יבא ויאמר דבר שלא עשה כדי שיהרג וכללו של דבר גזירת מלך היא.

כהצד בהרמב"ם שהרג אותו מדין מלך כתב גם הריטב"א (ב"מ פג, ב) וז"ל והא דדאין בלא עדים והתראה ושלא בזמן סנהדרין שאני הכא דשליחא דמלכא הוא ומדיני המלכות להרוג בלא עדים והתראה לייסר העולם, כמו שראינו בדוד שהרג גר עמלקי ושלוחו של מלך כמותו.

למה לא מביא הרמב"ם דברי המכילתא

ויש להעיר על הרמב"ם שלא הביא דברי המכילתא שעכ"פ לכתחילה אין לקבל גרים מעמלק, וכתב החיד"א ז"ל בספרו עין זוכר (מע' הג' אות א') שמקור הרמב"ם הוא מהא דאיתא בגמ' שבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, ועוד דבמכילתא ר' אליעזר אמר וקיי"ל, דאין הלכה כרבי אליעזר, ודבמכילתא עצמה במחלוקת שנויה ור"א המודעי פליג עליה דר"א.